

Onsdagen den 23 oktober

Kl. 14.00

Förhandlingarna leddes av förste vice talmannen.

1 § Kompletteringsval till utskott

Anf. 1 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Socialdemokratiska riksdagsgruppen har som suppleant i finans- och utrikesutskotten anmält Berit Bölander, som inträtt som ersättare för Anita Gradin.

Vidare har socialdemokratiska riksdagsgruppen som suppleant i försvarsutskottet under Nils T Svenssons ledighet anmält hans ersättare Emmanuel Morfiadakis.

Förste vice talmannen förklarade valda till

suppleant i finansutskottet

Berit Bölander (s)

suppleant i utrikesutskottet

Berit Bölander (s)

suppleant i försvarsutskottet

Emmanuel Morfiadakis (s)

2 § Justerades protokollen för den 15 innevarande månad.

3 § Upplästes följande inkomna skrivelse:

Till riksdagen

Härmed anhåller jag om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 9 november – den 8 december 1985. Skäl: enskild angelägenhet.

Stockholm den 16 oktober 1985

Sven Henricsson

Kammaren biföll denna anhållan.

Förste vice talmannen anmälde att *Jan Jennehag* (vpk) skulle tjänstgöra som ersättare för Sven Henricsson.

4 § Meddelande om svar på interpellation 1985/86:26

Meddelande om interpellationssvar

Om rätten till offentlig försvarare i brottmål

Anf. 2 Justitieminister STEN WICKBOM:

Fru talman! Jag vill meddela att jag inte inom den föreskrivna tiden kommer att besvara interpellation 1985/86:26 av Mats O. Karlsson om förstärkt bevakning av naturvårdsintressena i vattenmål. Jag har kommit överens med interpellanten om att interpellationen skall besvaras fredagen den 8 november 1985. Anledningen till dröjsmålet är dels att vissa sakupplysningar som jag har velat ha för att besvara interpellationen inte har varit möjliga att få i sådan tid att svaret kunde ha lämnats i dag, dels att det därefter inte har varit möjligt att inom den föreskrivna tiden finna en dag då både interpellanten och jag kan närvara i kammaren.

5 § Svar på interpellation 1985/86:7 om rätten till offentlig försvarare i brottmål

Anf. 3 Justitieminister STEN WICKBOM:

Fru talman! Hans Göran Franck har frågat mig hur jag bedömer utvecklingen efter lagändringarna den 1 januari 1984, då förutsättningarna för att få offentlig försvarare i brottmål ändrades, och om jag avser att vidta någon åtgärd för att förbättra möjligheterna för en tilltalad att få offentlig försvarare.

Bakgrunden till reformen var att offentliga försvarare förordnades i allt större utsträckning. Domstolarna förordnade inte sällan offentlig försvarare i mål av enkel beskaffenhet. Det förekom t. o. m. att offentlig försvarare förordnades främst i kurativt syfte utan att det fanns behov av försvarare från rättslig synpunkt. Denna utveckling har bidragit till den mycket kraftiga ökning av samhällets kostnader för rättshjälp i brottmål som ägde rum under åren före reformen.

Som Hans Göran Franck framhåller var syftet med reformen att återföra praxis till den nivå som gällde tidigare. Lagändringarna innebar att förutsättningarna för att få offentlig försvarare skärptes något och samtidigt gjordes mer preciserade.

Syftet med ändringarna var att vi – i rättssäkerhetens intresse – skulle använda rättsväsendets resurser där de bäst behövs.

Ändringarna har fört med sig att antalet försvararförordnanden har gått ner, och det på sina håll kraftigt.

I den allmänna debatten har ibland hävdats att detta skulle innebära att rättssäkerheten allmänt sett har minskat. Jag är inte beredd att utan vidare skriva under på det. Även den nya lagstiftningen ger, rätt tillämpad, alla dem som verkligen behöver det rätt till offentlig försvarare.

Men tillämpningen varierar avsevärt mellan olika domstolar och mellan olika delar av landet. Liksom Hans Göran Franck anser jag att denna ojämna rättstillämpning är oroväckande. Den skulle kunna tyda på att de nya reglerna på sina håll tillämpas på ett sätt som från rättssäkerhetssynpunkt inte är tillfredsställande.

Nu tror jag att den ojämna rättstillämpningen till en del kan förklaras med

att också brottsligheten företer regionala variationer. Även polisens prioriteringar i fråga om övervakningsresurser och brottsutredningar kan medföra skillnader i olika delar av landet. Också skillnader i fråga om åtalspraxis kan spela in. På detta liksom på andra områden gäller vidare att man inte kan vänta sig att nya regler i ett inledningsskede skall tillämpas på ett helt likartat sätt av alla domare. På den punkten hoppas jag, liksom Hans Göran Franck, att vissa avgöranden nyligen av högsta domstolen skall förbättra situationen.

Skillnaderna i tillämpningen av de nya reglerna förefaller ändå så pass stora, att det finns skäl att redan nu göra en utvärdering av de nya reglerna. En förberedande undersökning pågår redan inom justitiedepartementet. Dessutom ämnar jag inom kort uppdra åt domstolsverket att fördjupa denna undersökning.

Det idealiska vore naturligtvis om samhället kunde bekosta offentliga försvarare åt alla som misstänks eller åtalas för brott. Jag tror att alla är ense om att detta av olika skäl är omöjligt. Någonstans måste man dra en gräns.

Man kan naturligtvis diskutera var gränsen skall gå. Jag anser fortfarande att reglerna är utformade på ett sätt som borde medge att rimliga anspråk blir tillgodosedda.

Jag vill dock än en gång understryka att jag är beredd till en omprövning om det skulle visa sig att enskilda människors rättssäkerhet har satts i fara.

Anf. 4 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Fru talman! Det är bra att justitieministern redan nu gör en utvärdering av de nya reglerna om rätten till offentlig försvarare och inom kort uppdrar åt domstolsverket att göra en fördjupad undersökning. Det är också värdefullt att justitieministern är beredd till en omprövning av reglerna.

Över en tredjedel av dem som år 1984 dömdes till fängelse i tingsrätt stod utan offentlig försvarare.

En genomgång som företagits av Sveriges Advokatsamfund av de mål där huvudpåföljden blev fängelse ger vid handen att andelen dömda utan offentlig försvarare nu ökat kraftigt, från 25,1 % år 1983 till 33,4 % år 1984. Denna ökning är särskilt anmärkningsvärd med hänsyn till att antalet förordnade offentliga försvarare år 1983 var extremt högt. Det framgår av den statistik jag redovisat i min interpellation. Föreliggande siffror för första halvåret 1985 är också redovisade i interpellationen. De tyder på att situationen kan komma att ytterligare försämrans under innevarande år när det gäller rätten till offentlig försvarare.

Skillnaderna i tillämpning av bestämmelserna i olika delar av landet är, som både justitieministern och jag konstaterat, alltför stora och oroväckande ur rättssäkerhetssynpunkt. I Nedre Norrlands hovrättsområde var inte mindre än 44,1 % utan offentlig försvarare i mål där huvudpåföljden var fängelse. Det är en ökning med 13,6 % sedan 1983. Men även i Skåne-Blekinge hovrättsområde var ökningen nästan lika stor eller 13 %.

Då lagändringarna genomfördes angavs att reglerna i rättegångsbalken endast skärptes något. Besparingarna genom skärpningarna beräknades till omkring 5 milj. kr./år. Kostnaderna för offentliga försvarare uppgick till 92 milj. kr. för 1982/83. Minskningen av antalet offentliga försvarare synes ha blivit större än vad som förutsågs.

Informationen om möjligheterna att få offentlig försvarare är otillräcklig. Detta gäller i än högre grad om möjligheterna till rådgivning i mål av detta slag inom den allmänna rättshjälpens ram. Genom denna rådgivning kan den misstänkte eller tilltalade få råd och hjälp, bl. a. med att hos domstolen framföra de särskilda skäl som föreligger för att en offentlig försvarare skall förordnas när detta inte sker direkt på rättens initiativ.

Det behövs ytterligare åtgärder för att domstolarna, polisen och åklagarna skall lämna mer information om dessa möjligheter.

Då lagändringarna genomfördes gjorde tidskriften Domstolsverket informerar en knapphändig och ofullständig redogörelse för de nya reglerna, vilket kan vara en av förklaringarna till bristerna i rättstillämpningen. Högsta domstolens prejudikat i tre olika fall under åren 1984 och 1985 har emellertid varit klagörande och i två fall lett till att den tilltalade fått offentlig försvarare, vilket underinstanserna avslagit. Men det kan ändå finnas anledning till att ordna med överläggningar med landets chefsdomare för att få belysning och förbättring av situationen.

Det finns tecken som tyder på att tingsrätternas fängelsedomar, där offentlig försvarare saknas, i ökad utsträckning överklagats. Det har då visat sig vara möjligt att i hovrätten få offentlig försvarare i ett avsevärt antal fall då man inte haft det i tingsrätten. Jag har själv tagit del av domar där hovrätterna efter förordnande av offentlig försvarare ändrat fängelsestraff till annan mildare påföljd. Det kan vara så att försvarareinsatser här haft betydelse för utgången. Hela denna fråga behöver särskilt undersökas av domstolsverket. Följden av nuvarande bestämmelser kan vara en onödig belastning på rättsväsendets resurser.

Det är angeläget att domstolsverket genomför den av justitieministern aviserade undersökningen snarast möjligt. Inom departementet bör därefter erforderlig utredning i övrigt kunna göras om förbättrade regler. Det är önskvärt att förslag härom kan framläggas samtidigt som regeringen i övrigt framlägger nytt förslag på grundval av rättshjälpskommitténs föreliggande och kommande betänkande beträffande andra rättshjälpsfrågor.

Av allt att döma har en icke acceptabel försvagning av rättssäkerheten ägt rum då det gäller rätten till offentlig försvarare. Den nuvarande gränsdragningen synes vara alltför snäv. Om ekonomiska skäl skulle lägga avgörande hinder i vägen, är det bättre att man inte avstår från att göra behövliga utvidgningar av rätten till offentlig försvarare utan i stället skärper återbetalningsreglerna något.

Fru talman! Det är ett samhällsintresse – inte främst ett advokatintresse – att den enskilde får se en bättre lösning av frågan om rätten till försvarare i brottmål. Likheten inför lagen kräver att en betryggande ordning finns.

Anf. 5 GUNILLA ANDRÉ (c):

Fru talman! Ungefär samtidigt som den här interpellationen framställdes hade jag ställt en fråga i samma ämne. De nya regler som försöksvis tillämpas beträffande interpellationer och frågor här i riksdagen medförde dock att min fråga förföll, och därför utnyttjar jag nu möjligheten att delta i denna interpellationsdebatt.

Min fråga löd: "Avser justitieministern att vidta åtgärder för att förbättra

möjligheterna för dem som riskerar fängelsestraff att få tillgång till biträde i domstol?" Frågan var således snarlik den som framställdes i interpellationen. Skillnaden var den att min fråga begränsades till tilltalade som riskerar fängelse som påföljd, dvs. dem som kan få mindre än sex månaders fängelse – fortfarande gäller ju att en anhållen eller häktad, liksom den som kan påräkna minst sex månaders fängelse, har rätt till offentlig försvarare.

Anledningen till min fråga är farhågan att rättssäkerheten är på väg att urholkas. Det finns i dag en uppenbar risk att människor som riskerar att sättas i fängelse inte kan hävda sin rätt, inte kan klargöra omständigheter som talar till deras förmån.

Är vi på väg att få en rättssäkerhet bara för rika som har råd att betala en egen försvarare? Det är oroande att var tredje person som dömdes till fängelse år 1984 fick klara sig utan försvarare. Erfarna domare hävdar att det ofta under domstolsprocessen framkommer förhållanden som komplicerar målet. Med en offentlig försvarare skulle fakta lättare komma fram.

Skälet till de ändrade reglerna om rätt till offentlig försvarare är det statsfinansiella läget. Visst måste vi ta vara på alla möjligheter att minska statens utgifter. Det sker också inom rättsväsendet. Men någonstans går en gräns som vi inte får överskrida, om vi skall kunna upprätthålla rättssäkerhet och rättstrygghet. Utvecklingen när det gäller rätten till offentlig försvarare ger oss anledning att ställa frågan om vi inte har kommit över denna gräns. Därför ser jag det som positivt att det, som framgår av justitieministerns svar, nu pågår en förberedande undersökning inom justitiedepartementet och att det kommer att uppdras åt domstolsverket att fördjupa denna undersökning. Genom detta kan vi få besked om effekterna av de ändrade reglerna och, om så visar sig nödvändigt, ändra på reglerna, så att rättssäkerheten kan upprätthållas.

Det framgår också av justitieministerns svar att han för sin del är beredd till en omprövning, om det skulle visa sig att enskilda människors rättssäkerhet har satts i fara. Jag tackar för det svaret.

Anf. 6 BENGT HARDING OLSON (fp):

Fru talman! Rättssäkerheten är ett mycket mångfasetterat begrepp. Den innefattar flera delmoment, bl. a. att man skall ha tillgång till rättslig hjälp när man har behov av det. Det inkluderar naturligtvis biträde av offentlig försvarare i brottmål. Det är uppenbarligen en mycket viktig rättighet för den enskildes skydd.

Den nuvarande situationen på detta område visar att utvecklingen är oroväckande, just på det sätt som är beskrivet av interpellanten. Det har också justitieministern insett. Det har även antytts, och jag tror att det är en riktig bedömning av interpellanten, att det under innevarande år finns risk för en fortgående försämring av denna utveckling.

Problemen beror enligt min uppfattning på två saker. Den första är själva regelsystemet. Den andra är den ojämna, och jag vill påstå otillfredsställande, tillämpningen av regelsystemet.

I det svar som vi här i dag har fått av justitieministern underskattas i viss mån frågans betydelse från rättssäkerhetssynpunkt. Jag tycker att jag har fått stöd i detta mitt påstående av en partibroder till justitieministern, nämligen

Hans Göran Franck, som faktiskt poängterade detta.

Jag menar ändå att det svar som justitieministern här har lämnat inger vissa förhoppningar. Men de aviserade åtgärderna får inte förhållas, bl. a. med hänsyn till att det, som här har sagts, pågår en försämring när det gäller denna rättssäkerhetsfråga. Risken för rättsförluster under ett utdraget utredningsförfarande kan inte uteslutas. Därmed skulle också det kända ordspråket "Medan gräset gror dör kon" besannas.

Min bedömning är att rättssäkerheten är ovärderlig. Ändå måste den finansieras i statsbudgeten. Ytterst är detta alltså en kostnadsfråga, och utrymmet för nya resurser är begränsat. Budgetunderskottet är sådant att det krävs besparingar, och sådana har i många omgångar signalerats av regeringen. Jag menar dock att det är orimligt att börja skära ned på denna budgetpost – och jag hoppas att regeringen aldrig kommer fram till den synpunkten. Om så skulle ske, måste naturligtvis andra åtgärder tillgripas. Rättssäkerheten får inte bli en plånboksfråga.

Anf. 7 Justitieminister STEN WICKBOM:

Fru talman! Jag hoppas att mitt svar till Hans Göran Franck var ett tillfyllestgörande svar också på den fråga som Gunilla André till följd av de nya debattreglerna inte fick ställa i dag men som hon på ett elegant sätt ändå fick fram i sitt inlägg.

Vi för här en viktig debatt i en angelägen fråga. Jag vill erinra i varje fall Gunilla André och Hans Göran Franck om att de var med och antog de regler som vi nu diskuterar. Det var ett enigt justitieutskott som stod bakom dem. Men det är ändå viktigt att frågan diskuteras.

Jag har naturligtvis tillgång till Advokatsamfundets siffror. Jag har analyserat dem så långt det har gått på en kort tid. Jag menar emellertid att man inte kan stanna vid att bara se på siffrorna, utan man måste gå bakom dem och studera enskilda mål för att bilda sig en säker uppfattning om huruvida rättssäkerheten verkligen har äventyrats, vilka åtgärder man i så fall lämpligen bör sätta in och hur en eventuell ny lagstiftning i så fall bör utformas.

Jag sade i mitt svar att den nya lagstiftningen, rätt tillämpad, enligt min uppfattning ger alla dem som verkligen behöver det rätt till offentlig försvarare. Jag erinrade också om svårigheterna att i ett inledningsskede få till stånd en enhetlig tillämpning av nya regler. Den debatt som har förts här i dag och i andra sammanhang tror jag kan bidra till en gynnsam utveckling av den fortsatta rättstillämpningen.

Hans Göran Franck talade om ett domarmöte. Jag kan berätta att samtliga lagmän för tingsrätter och länsrätter samt en del andra höga domare skall samlas till ett möte i början av november. Jag föreställer mig att detta är en fråga som man kommer att dryfta sinsemellan vid det mötet, och det ser jag positivt på.

Till sist vill jag säga till Hans Göran Franck att jag delar hans uppfattning när det gäller kunskapen om rätt till rådgivning, som är en del av rättshjälpen vid sidan av rätten till offentlig försvarare. Kunskapen om den rätten är kanske inte tillräcklig, och det kan på den punkten finnas ett utrymme för informationsinsatser från domstolsverkets sida. Jag kommer att ta upp ett samtal härom med ledningen för verket.

Anf. 8 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Fru talman! Det är riktigt att det var ett enigt utskott som stod bakom det betänkande som låg till grund för beslutet om de nya reglerna. Men jag vill samtidigt säga att man bedömde det som angeläget med en noggrann uppföljning av hur det hela skulle komma att utfalla. Det fanns en tveksamhet redan då, men statsfinansiella skäl fick spela en kanske alltför stor roll. Nu har en uppföljning skett på olika håll av tillämpningen, och när man ser varningssignalerna lysa är det angeläget att man tar initiativ, vilket ju också kommer att göras.

Jag vill vidare säga att det är viktigt att understryka att man verkligen måste studera de regler och förarbeten som finns liksom de avgöranden i högsta domstolen som förekommit. Det har faktiskt i alltför stor utsträckning förekommit avslag på begäran om offentlig försvarare när detta inte varit riktigt. Det har lett till att man avkunnat domar utan att offentlig försvarare förordnats, men också till, som jag nämnde i mitt första inlägg, överklaganden där rättelse skett.

Slutligen, fru talman, vill jag säga att detta med rådgivningen är viktigt. Man kan ju få rådgivning upp till en timme. Det är då inte bara fråga om att få råd om själva åtalet, utan en rådgivning skall också kunna ges om den bevisning som eventuellt skall kunna åberopas och om den viktiga frågan huruvida man skall kunna framföra särskilda skäl för förordnande av offentlig försvarare. Inom ramen för denna rådgivning bör en advokat kunna hjälpa till med att formulera en skrivelse där de speciella skälen framförs.

Anf. 9 BENGT HARDING OLSON (fp):

Fru talman! Vi har kommit in på lagens tillämpning men också en eventuell förändring av lagen. Det är kanske mest av allt en tillämpning av lagen det gäller. Budgetsituationen talar ju sitt tydliga språk. Vad det handlar om är mest en omprioritering inom den ram som nu finns när det gäller resurser. Då är det viktigt att man prioriterar rätt, att man framför allt försöker satsa på de särskilt svaga grupperna i rättssamhället. Det gäller också att särskilt tänka på de fall där den enskildes rätt har kommit i kläm eller hotas av det allmänna.

Vad man sedan särskilt kommer att fundera över är det som vi uppenbarligen börjar bli överens om, nämligen en annan och kanske bättre och bredare tillämpning av själva rådgivningssystemet. Vad som här är viktigt är de mål som man kan vara överens om. Det ena målet är att det skall vara rättslig hjälp bara i sådana fall där det verkligen behövs – inte i fler. Det andra målet är att det skall vara sådan hjälp i den omfattning som behövs – inte mer. Många gånger skulle det kanske kunna räcka med en bred rådgivning. Det är, fru talman, en avvägning som måste göras. Den är ofrånkomlig. Den är inte omöjlig, även om den är grannlaga.

Överläggningen var härmed avslutad.

**6 § Svar på interpellation 1985/86:8 om översyn av
sexualbrottslagstiftningen**

Anf. 10 Justitieminister STEN WICKBOM:

Fru talman! Inga Lantz har frågat mig om jag är beredd att ta initiativ till att ändra brottsbalkens bestämmelser om sexualbrott. Interpellationen har föranletts av ett fall som ännu inte har prövats slutligt i domstol. Offret var medvettslöst när hon utsattes för sexuella övergrepp, och brottet har rubricerats som sexuellt utnyttjande och inte som våldtäkt. Inga Lantz säger att det är egenartat att själva hjälplöshetstillståndet skall anses vara skäl för en – som hon menar – mildare brottsrubricering.

Lagstiftningen om sexualbrott ändrades så sent som den 1 juli 1984 efter ett långvarigt och omfattande utredningsarbete i två kommittéer, ett arbete som uppmärksammades mycket i den allmänna debatten. Lagstiftningen hade länge släpat efter och grundade sig på en förlegad kvinnosyn. Lagen skulle därför anpassas till moderna värderingar.

Att sexuellt utnyttja en person som är medvettslös har inte heller tidigare bestraffats som våldtäkt i annat fall än när gärningsmannen själv har framkallat medvettslösheten. Inte vid något tillfälle under utredningsarbetet eller riksdagsbehandlingen har det diskuterats att utvidga våldtäktsbegreppet till andra fall när någon förgriper sig på den som är medvettslös.

Att sexuellt förgripa sig på en människa som inte kan försvara sig är ett mycket allvarligt brott som väcker berättigad harm och avsky. Detsamma gäller åtskilliga andra övergrepp som behandlats i brottsbalkens kapitel om sexualbrott. I olika paragrafer straffbeläggs exempelvis att tilltvinga sig samlag genom våld, att göra det genom utpressning, att sexuellt utnyttja den som är psykiskt utvecklingsstörd, att ha sexuellt umgänge med barn och tvinga någon till prostitution.

Dessa brottstyper har olika beteckningar och skilda straffskalor, men det går inte att enbart på den grunden hävda att den ena formen av övergrepp är grövre än den andra. Hur grovt brottet är beror på omständigheterna i det särskilda fallet.

Självfallet skulle det vara möjligt att föra samman dessa olika brottstyper, eller vissa av dem, under en gemensam beteckning. Enligt min mening skulle det dock försämma lagens överskådlighet. Det skulle också avvika från brottsbalkens systematik. Att man i brottsbalken genomgående har valt att ge olika typfall särskilda beteckningar beror bl. a. på att man vill att en lag skall vara enkel att läsa och förstå. Jag menar också att man inte bör fästa avgörande vikt vid själva brottsbenämningen. Det väsentliga är att man i det särskilda fallet kan bestämma en rimlig påföljd med hänsyn till gärningens straffvärde. Och det menar jag är väl möjligt.

Ibland kan sexuellt utnyttjande vara mindre straffvärt än våldtäkt. Ibland kan det med hänsyn till omständigheterna vara mer straffvärt, bl. a. i fall som är särskilt plågsamma eller förnedrande för kvinnan. Om gärningsmannen eller gärningsmännen samtidigt utövar våld kan de givetvis också dömas för våldet och därmed få samma maximistraff som vid våldtäkt eller, om misshandeln är grov, till ännu högre straff.

Sammanfattningsvis vill jag säga följande.

Jag delar till fullo Inga Lantz och andras avsky och harm över bl. a. brottet sexuellt utnyttjande. Den lagstiftning som vi talar om har emellertid gällt bara i drygt ett år. Att en ändring skulle behövas då det gäller övergrepp när offret är medvetslöst hävdades inte under det långa och grundliga utredningsarbetet före lagstiftningen. Det uppmärksammade men förhoppningsvis ovanliga fall som har föranlett Inga Lantz interpellation har – som jag nyss sade – ännu inte behandlats färdigt.

Jag försäkrar Inga Lantz att jag noga kommer att följa tillämpningen av den nya sexualbrottslagen. Enbart på det underlag som finns i dag anser jag dock att någon justering av lagen för närvarande inte är nödvändig.

Anf. 11 INGA LANTZ (vpk):

Fru talman! En 17-årig flicka våldtogs i Piteå i somras av ett gäng pojkar. Flickan var medvetslös och kunde inte försvara sig. Eftersom flickan inte var "försatt i vanmakt" kunde brottsrubriceringen "sexuellt utnyttjande" användas i stället för "våldtäkt" eller "grov våldtäkt" vilket det faktiskt var fråga om.

När lagen stiftades var det inte meningen att offrets tillstånd skulle kunna få betydelse för vilken brottsrubricering som skulle kunna användas. Piteåfallet visar att vid ett hjälplöshetstillstånd kan offret i praktiken utsättas för den form av grovt våld som är lika allvarlig som det våld som omtalas i lagens 1 § andra stycket, dvs. den grova våldtäktens form. För rättsmedvetandet är det egenartat att själva hjälplöshetstillståndet skall anses vara förmildrande för gärningsmännen.

I lagens 6 kap. 1 § stadgas att om brottet är grovt dömes för grov våldtäkt till fängelse, lägst två och högst tio år. Vid bedömandet av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om våldet var livsfarligt eller om det medförde allvarlig skada eller sjukdom eller om gärningsmannen på annat sätt visat särskild råhet.

Att detta var fallet kan man med säkerhet konstatera i Piteåfallet. Men eftersom offret inte var försatt i vanmakt, så blev det sexuellt utnyttjande. Detta tycker jag är upprörande. Det centrala måste vara att offret med våld har utsatts för sexuellt övergrepp av den värsta sorten.

Som ett tillägg vill jag citera sexualbrottskommitténs bedömning av grov våldtäkt. Uttalandet står på s. 75 i utredningens betänkande:

"När det gäller att avgöra om ett våldtäktsbrott är grovt bör man i första hand beakta vilka skador handlingen medfört för offret. Sålunda bör det vara grov våldtäkt om gärningsmannen utövat våld som var livsfarligt. Vidare bör det betraktas som grovt brott om våldet medförde allvarlig skada eller sjukdom."

Flickan från Piteå har fått fysiska och psykiska skador. Om de går att reparera vet ingen i dag.

Jag har frågat justitieministern om han är beredd att initiera en översyn av lagen innebärande att det är skadans allvar och inte offrets tillstånd – eventuella hjälplöshet – som skall vara avgörande för brottsrubriceringen. Justitieministern har svarat nej på den frågan.

Jag vill tacka för svaret på interpellationen.

Justitieministern säger för det första i svaret att lagen bara har gällt i drygt

ett år. Jag tycker emellertid att Piteåfallet visar att det behövs en justering av lagen. Jag vill passa på att fråga: Hur många fall av detta slag vill justitieministern ha innan han är beredd att initiera en översyn av denna lag?

För det andra säger justitieministern: "Att sexuellt utnyttja en person som är medvetlös har inte heller tidigare bestraffats som våldtäkt ---." Vad beror detta på? Det är ju dubbelt så grymt när någon förgriper sig på en medvetlös människa.

Detta svar är ett utmanande svar, sett från rättsmedvetandesynpunkt. Det visar också en stor okänslighet i justitiedepartementet och ytterst hos vår justitieminister. Det kan inte vara rimligt att det är offrets tillstånd som skall vara avgörande för en brottsrubricering.

Jag skulle vilja sluta med att fråga: Kan justitieministern ge ett exempel från något annat område där brottsoffrets berusningsgrad har påverkat brottsrubriceringen så att den har blivit mildare?

Detta är värre än ett vanligt interpellations svar och värre än en vanlig interpellationsdebatt, därför att det speglar en kvinno syn.

Anf. 12 GUNILLA ANDRÉ (c):

Fru talman! Som ledamot av 1977 års sexualbrottskommitté har jag naturligtvis mycket noga följt det fall som har föranlett denna interpellation. Eftersom målet hittills bara har prövats i första instans har jag velat avvakta den fortsatta domstolsprövningen innan jag ifrågasätter nuvarande lagstiftning. Jag vill dock med anledning av justitieministerns utförliga svar komma med några synpunkter.

Det är i och för sig riktigt att brottsrubriceringen sexuellt utnyttjande i vissa fall kan leda till högre straff än våldtäkt, men för de flesta människor, åtminstone de flesta kvinnor, är själva brottsrubriceringen viktig. Säkert är det skälet till den starka reaktion som nu har förekommit.

I justitieministerns svar heter det:

"Att sexuellt utnyttja en person som är medvetlös har inte heller tidigare bestraffats som våldtäkt i annat fall än när gärningsmannen själv har framkallat medvetlösheten. Inte vid något tillfälle under utredningsarbetet eller riksdagsbehandlingen har det diskuterats att utvidga våldtäktsbegreppet till andra fall när någon förgriper sig på den som är medvetlös."

Jag har levt i den tron att vanmaktssituationen också skulle kunna omfatta medvetlöshet även om den inte har framkallats av gärningsmannen, men så är det tydligen inte. Om man i den fortsatta rättsprövningen kommer fram till samma bedömning anser jag för min del att det finns skäl att ändra lagen. I allmänhetens ögon måste det te sig egendomligt att medvetlöshet, om än självförvållad, kan vara en förmildrande omständighet. Det är ju – det tror jag att vi alla är överens om – fråga om en synnerligen allvarlig brottslighet.

Anf. 13 Justitieminister STEN WICKBOM:

Fru talman! Jag menar att mitt utförliga och noggrant utformade svar är tillräckligt som kommentar till och svar på de inlägg som nu har gjorts. Jag vill bara, fru talman, lägga till tre saker.

1. Jag tycker också att sexuellt utnyttjande är ett avskryvbart brott.

2. De här pojkar som det talas om skall inte dömas här i riksdagen, utan de skall dömas av domstol. De är inte dömda ännu. Målet är ännu anhängigt inför domstol.

3. Jag är inte avvisande till att överväga en lagändring. Men jag är inte beredd att göra det nu, och jag är framför allt inte beredd att göra det på grundval av ett domstolsavgörande som ännu inte är slutligt.

Anf. 14 INGA LANTZ (vpk):

Fru talman! I Piteåfallet var det alltså offrets tillstånd som blev bestämmande för brottsrubriceringen. I Handen hände följande, det var också i somras: En flicka våldtogs av ett gäng pojkar. Flickan hölls fast, kläddes av och placerades på bagageluckan till en bil. Hon våldtogs fem gånger av två av de fyra män som var närvarande. Chefsåklagaren åtalade två av männen för grov våldtäkt, vilket tingsrätten inte ansåg föreligga. Straffen blev ändå kännbara. Den man som startade våldtäkten fick t. ex. fyra år och sex månader. Den här flickan var inte medvetlös.

De här två fallen, det i Handen och det i Piteå, är alltså två skilda fall, och de visar just på det jag har velat fråga justitieministern om: Är det offrets tillstånd som skall vara avgörande för brottsrubriceringen? Borde det inte vara hur grovt våldsbrottet i sig är?

Många kvinnor har hört av sig i den här frågan. En kvinna har skrivit till mig just med anledning av våldtäkten i Handen: Är upprörd i mitt innersta över att Handens tingsrätt ej ansåg att grov våldtäkt förelåg. Vad är då grov våldtäkt, och hur dömer man egentligen i våra tingsrätter? Kvinnan som har skrivit till mig har, säger hon i brevet, aldrig i hela sitt 77-åriga liv gjort något sådant, dvs. i ett brev reagerat på detta sätt. Men hon tyckte att hon måste göra något nu.

Det är många kvinnor som har blivit upprörda över Piteåfallet, och det är många som väntat på det svar som justitieministern lämnat i dag. Jag ser det som en liten öppning i alla fall att justitieministern kan tänka sig en översyn av lagen, och jag hoppas att han finner det lika orimligt som jag gör att det är offrets eventuella hjälplöshetstillstånd som skall vara utslagsgivande för brottsrubriceringen.

Det är alldeles självklart att det inte skall dömas några pojkar här. Det skall förstås göras i domstol. Men det är mycket otillfredsställande att lagen har kunnat tolkas på det här sättet, och det är därför jag har velat få ett svar från justitieministern som säger att vi måste göra en översyn av den lagen.

Överläggningen var härmed avslutad.

7 § Föredrogs och hänvisades
Propositionerna och skrivelsen
1985/86:21 till finansutskottet
1985/86:24 till skatteutskottet
1985/86:28 och 31 till justitieukskottet
1985/86:32 till socialförsäkringsutskottet

Prot. 1985/86:16
23 oktober 1985

Meddelande om frågor

8 § Anmäldes och bordlades

Skrivelsen och propositionerna

1985/86:20 1985 års redogörelse för de statliga företagen

1985/86:26 Godkännande av en överenskommelse mellan Sverige och Det Förenade Konungariket Storbritannien och Nordirland om ömsesidigt administrativt bistånd mellan deras tullmyndigheter

1985/86:29 Fortsatt giltighet av lagen (1979:103) om försöksverksamhet med användning av telefon vid rättegång m. m.

1985/86:33 Ändring i lagen (1981:50) med bestämmelser om vissa medel avsedda för injektion

9 § **Meddelande om frågor**

Meddelades att följande frågor framställdes

den 23 oktober

1985/86:123 av *Knut Wachtmeister* (m) till finansministern om postgirots kassamedel:

Genom PK-bankens ensamrätt till postgirots kassamedel drabbas postverket av ett inkomstbortfall på ca 200 milj. kr. årligen.

Avser finansministern att föreslå riksdagen några åtgärder för att ändra detta förhållande?

1985/86:124 av *Jörn Svensson* (vpk) till industriministern om det utländska aktieinnehavet i industriföretaget Ericsson:

Vilka överväganden från regeringens sida föranleds av omständigheten att industriföretaget Ericsson nu fått utlandsägd aktiemajoritet?

1985/86:125 av *Kenth Skårvik* (fp) till statsrådet Bengt Lindqvist om utvidgat bilstöd åt handikappade:

Riksdagen beslutade i våras att frågan om ett utvidgat bilstöd skall utredas ytterligare, så att ett utvidgat bilstöd kan införas redan den 1 januari 1986. Ett utvidgat bilstöd skulle ge fler handikappade möjligheter att förflytta sig på samma villkor som icke rörelsehindrade.

I den propositionsförteckning som statsrådsberedningen nyligen lämnat återfinns dock inget förslag om bilstöd. Jag vill därför fråga statsrådet Bengt Lindqvist:

Hur långt har utredningsarbetet kommit, och när avser regeringen att lägga ett förslag till riksdagen om utvidgat bilstöd?

1985/86:126 av *Kenth Skårvik* (fp) till finansministern om röstsammanräkningen vid allmänna val:

Prot. 1985/86:16
23 oktober 1985

Meddelande om frågor

Enligt uppgifter i pressen har det förekommit ett antal misstag och felaktigheter vid sammanräkningen av rösterna i årets val. I ett fall hade t. ex. två olika listor sammanblandats, och felet upptäcktes först sedan en privatperson reagerat.

Jag vill därför fråga statsrådet:

Avser statsrådet ta något initiativ för att undvika upprepning i framtiden av liknande felaktigheter i valresultatet?

1985/86:127 av *Anita Bråkenhielm* (m) till utrikesministern om fortsättningen av Stockholmskonferensens arbete:

Det framstår som önskvärt att den del av den Europeiska Säkerhetskongressen som nu även internationellt kommit att bli känd under namnet Stockholmskonferensen får återuppta sitt arbete för förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder efter ESK:s uppföljningsmöte i Wien.

Har utrikesministern någon praktisk planering och framförhållning, som gör det möjligt att förlägga även en sådan fortsättning till Stockholm?

10 § Kammaren åtskildes kl. 14.44.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Gunborg Apelgren